

Ungváry Krisztián

Megjegyzések Nagy-Csere Áron recenziójához

A recenzálnak általában nem feladata a műveikről írottakról vitatkozni. El kell fogadnia, ha hiányosságaira felhívják a figyelmet, és el kell fogadnia azt is, ha kritikusa véleménye az övétől gyökeresen eltér. Egy tudományos munka ismertetése azonban bizonyos szabályokat követ: először ismertetni kell a kérdés tudományos irodalmát, és ennek kontextusában kell elhelyezni a recenzálandó szöveget. Illendő, hogy ennek kapcsán általánosságban is tárgyalásra kerüljön, hogy az adott tudományos téma hogyan és mennyiben érdekes, mi a történeti jelentősége. Ez után jön a mű tárgyalása.

Nagy-Csere Áron azonban más módszert követett.¹ Feleslegesnek tartotta annak ismertetését, hogy az általunk vizsgált kérdésről, az állambiztonság működéséről 2008 előtt született-e egyáltalán monografikus jellegű munka, illetve hogy ahhoz képest ami erről korábban megjelent (pl. Kiszely Gábor: *Állambiztonság* című kötete) a recenzált mű mennyiben új, jobb vagy rosszabb, több vagy kevesebb. Mindez azért elfogadhatatlan, mert ennek tisztázása nélkül etikátlan és tudományos szempontból megtévesztő a recenzió, függetlenül annak tartalmától. Etikátlan azért, mert a szerzőket olyan abszolút mérce elé állítja, amelyet referencia hiányában ők nem ismerhetnek, megtévesztő azért, mert az olvasó semmi információt sem kap arról, hogy a munka az adott társadalmi és tudományos diskurzusban hol helyezkedik el.

Előrebocsátom, tisztában vagyok azzal, hogy Tabajdi Gáborral közösen írt kötetünkben sok vitatni való akad. Hálás vagyok mindenkinek, aki ezekre rámutat. Nem fogadom el, ha valaki tudományos köntösbe öltöztetve, de valójában a tudományos eszköztárat felrúgva lejáratja munkánkat.

Nagy-Csere Áron eltekint a részletes elemzéstől. A kötet második részében szereplő 17 esettanulmányt „novellának” nevezi, majd kettőről kijelenti, hogy azok szépirodalmi alkotások, és ezért elemzésében nem kompetens. A maradék tizenötről sem ír semmit, az elemzést azzal intézi el, hogy a tanulmányok egy részét napi- és hetilapokban már megjelentették.

Ez a beállítás rosszindulatú. Recenzensnek először is bizonyítania kellene, hogy mire alapozza azt az állítását, hogy az esettanulmányok nem történeti munkák. Az ugyanis eléggé *ad hominem* érvelés, hogy azért nem elemzi őket, mert nem azok, amikor a recenzió feladata épp annak kimutatása volna, hogy miért nem azok. Rosszindulatú az a beállítás is, hogy a tanulmányok „egy része” korábban már megjelent a sajtóban. Mintha ebből az következne, hogy ezért (sem) képviselnek tudományos értéket! Valójában a tanulmányok közül hétnek erősen rövidített verziója jelent meg. A kötetben megjelent szövegek egy kivétellel legalább kétszer olyan hosszúak, mint korábbi változatuk. Nem menti fel tehát recenzenst semmi az alól, hogy ezekkel a szövegekkel mint tudományosan vizsgálandó produktumokkal nézzen szembe.

Nagy-Csere Áron jogosan kritizálja, hogy kötetünknek három alcíme is van – a címadást pontosabban kellett volna megoldani. Méltánytalan azonban, hogy ennek ürügyén a múltfeltárást mint olyat fikciónak nevezi. Még méltánytalanabb, hogy egy alapadatokat feltáró monográfián társadalomtörténeti és szovjetológiai kutatásokat kér számon.

Hozzá kell tennem: a legméltánytalanabb hogy ezt éppen az ÁBTL egyik alkalmazottja teszi, akinek tudnia kellene, hogy munkahelyét a magyar kormány elvileg a múltfeltárást céljából hozta létre. Tudnia kellene azt is, hogy az állambiztonsági vezetők életrajzainak és az állambiztonság szervezet- és intézménytörténetének megírása elsősorban az ÁBTL feladata lett volna. Nem én tehetek arról, hogy ezt a feladatot a levéltár rendkívül hiányosan végezte el. Cseh Gergő 1999-ben megjelent tanulmánya óta ebben a tárgyban érdemi publikáció nem született.

Ez a méltánytalanság csúcsonyul ki abban, hogy Nagy-Csere Áron kijelenti: „múlt” nem létezik, legfeljebb interpretációk vannak. Pontosán tudnia kellene, hogy ezen interpretációkhoz mégiscsak szükségesek volnának bizonyos alapadatok. Bár abból ítélve, hogy én voltam az első, aki a fogyatéki anyagot kutatta, és az ÁBTL évekig még azt sem tartotta szükségesnek, hogy Harangozó Szilveszter személyi anyagát

szerepeltesse katalógusában, arra kellene következtetnem, hogy nemcsak ő gondolja úgy, hogy a történelmi alapadatok ismerete csak zavaró tényező, hanem azok is, akik miatt az ÁBTL katalógusa olyan, amilyen. Azt pedig egyenesen botrányosnak tartom, hogy az ÁBTL egyik alkalmazottja a „felejtés fontosságát” emeli ki a pártállami múlt feldolgozása kapcsán. Nem ad azonban választ arra a kérdésre, hogy akkor mi legyen az információs kárpótlással? Milyen adatokra támaszkodjon a korszak oktatása?

A recenzensnek azt is tudnia kellene, hogy a tárgyalt munka milyen erőterben mozog. Nagy-Csere Áron szerint azzal, hogy munkánk az „Elhallgatott múlt” címet viseli, saját szerepünket is megkonstruáljuk, heroikus küzdelemnek ábrázolva azt. Tehát Nagy-Csere Áron szerint az állambiztonsági anyagokhoz történő hozzáférés és a nyilvánosságra hozatal tökéletesen rendezett, ezzel kapcsolatos küzdelmekre nincs szükség? Ha ez a véleménye, akkor meg kellene indokolnia, miért tévesek a 2003. évi III. törvényt érő kritikák, miért járnak tévúton azok, akik a pártállami besúgók neveinek nyilvánosságra hozatalát is követelik? Meg kellene magyaráznia, miért tartja igazságosnak, hogy pl. a volt rádióelnök és külügyminiszter átlátszó jogi csűrés-csavarás alapján mosatja tisztára magát? Miért tartja tét nélkülinek azokat a pereket, amelyeket volt besúgók történészekkel szemben indítanak? Állításából ugyanis ez következik.

Nagy-Csere Áron több bekezdésen keresztül élcelődik azon, hogy munkánk „intertextuális” jellege miatt posztmodern mű. Ennek kapcsán példának két bekezdés idézőjelek nélkül történt átvételét is említi. Hálás vagyok, hogy ezt felvetette, mert így módomban van annak elmondására, amit magamtól ebben az ügyben nem írtam volna le, mivel nem akartam teregetni a szennyest.

Könyvünk születésében az ÁBTL-nek nemcsak azért van döntő szerepe, mert nagyrészt az itt található dokumentumokat dolgoztuk fel. 2006-ig nem állt szándékomban állambiztonsági monográfiát írni. A lengyel IPN [Nemzeti Emlékezet Intézete] vezetője, dr. Pawel Machewicz ekkor kért arra, hogy írjunk egy kb. 50–70 oldalas összefoglalót a magyar állambiztonságról egy tervezett kézikönyv számára. Panaszkodott, hogy ezt a feladatot eredetileg Gyarmati György több mint egy éve elvállalta, de a határidő lejárta után többszöri kérésre sem adta le a szöveget, sőt a hozzá ez ügyben intézett mailekre nem is válaszolt. Belátva, hogy ez a helyzet nemcsak az ÁBTL-re hanem a magyar tudományra nézve is igen kellemetlen, Gáborral ketten elvállaltuk, hogy három hónap alatt, a tanulmányokra alapozva írunk egy összefoglalót. A munka embertelen tempót követelt meg, különös tekintettel arra, hogy mindkettőnknek főállásban mást kellett csinálni. Így fordulhatott elő, hogy a kérdéses szöveget Gábor áttemelte közös anyagunkba, a hozzá tartozó lábjegyzetet azonban elfelejtette. Mindez nem menti, de magyarázza azt, hogy miért történt meg egy szöveg hivatkozás nélküli átvétele – hangsúlyoznom kell azonban hogy ez az egyetlen ilyen eset.

Egy kollégától elvárható, hogy kritikai állításait alátámassza. Nagy-Csere Áron szerint a kötetben meglehetősen gyakori a helyesírási, nyelvhelyességi és stilisztikai hiba. Ha így van, miért nem mondja meg, hogy mihez képest gyakori? Miért nem hoz példákat? Nyilvánvaló, hogy egy 30 ív terjedelmű anyagban vannak ilyenek, de nem mindegy, hogy minden második vagy minden huszadik oldalon. Annál is inkább indokolt volna Nagy-Csere Árontól a pontosság, mert velünk szemben gyökeresen más mércét alkalmaz. A PRO „zsidó származású” vezetői kapcsán azt kéri számon, hogy erről mi alapján teszünk állításokat, amikor a kérdést empirikusan még senki sem kutatta. Ebben egyébként nincs igaza, mert Ritter László a CEU-n igenis kutatta a PRO vezetők életrajzát ebből a szempontból, de ez mindegy, mivel a kötetben a PRO vezetők életrajzát külön nem tárgyaljuk. Megadjuk több PRO-tag életrajzát és azoknál szerepel az, hogy az illetőt zsidó származása miatt 1945 előtt üldöztetés érte. Ezt Nagy-Csere kritizálja azzal, hogy nem adunk meg pontos számokat és százalékokat. Ő azonban miért nem jár el ugyanúgy, amikor hibáink mennyiségén élcelődik? Szemben a PRO kérdésével, amely deklaráltan nem tárgya a kötetnek, a recenzens alapfeladata volna a hibák kapcsán egzakt megállapításokat tenni...

Nagy-Csere Áron tesz egy kitérőt a származás kapcsán szerinte „korántsem megbízható adatok” ügyében, de nem árulja el, hogy milyen adatokat miért tart megbízhatatlannak. Külön foglalkozik a zsidó származás kérdésével, ami szerinte különböző szempontoktól függ, de mi ezekről szót sem ejtünk. Holott a helyzet egyszerű:

mi csak azzal foglalkoztunk, hogy ki az, akit származása miatt üldöztetés ért. Magának az üldöztetésnek a ténye (munkaszolgálat, koncentrációs tábor, meggyilkolt rokonok stb.) tagadhatatlan és nem kell különösebb társadalomtörténeti felkészültség, hogy belássuk, hogy ezek a rasszista alapon motivált üldöztetések az emberek világgképére meghatározóak voltak. Annyiban biztos, hogy tudatosították bennük, miért üldözik őket. Ettől persze mindenki adhatott erre ilyen vagy olyan válaszokat, beléphetett a PRO-ba, vagy lehetett cionista, esetleg mindkettő, lehetett antikommunista, kivándorolhatott Izraelbe, menekülhetett vegyes házasságba vagy újra folytathatta azt az életet, amelyet az üldöztetés megszakított. Könyvünkben mi ezekből csak egy, létszámában deklaráltan elenyésző csoporttal, az elsővel foglalkoztunk. Miért kellett volna a többivel is, amikor az vizsgálatunknak nem tárgya? Ennek kapcsán Nagy-Csere Áron a szerinte „didaktikus” Szabó István: A napfény íze című filmet hozza fel, de nem teszi egyértelművé hogy mit akar ezzel bizonyítani. A filmet a magyar sajtóban erős kritika fogadta (pl. György Péter: Sorsválasztók. *ÉS*, 2000. február 11.), másrészt kötetünk éppen nem az „ávós zsidó” narratíváját erősíti, hiszen rámutat arra, hogy (1) bár a kezdeti állományban magasan felülreprezentáltak a származásuk miatt üldözöttek, de az ő számuk az összes túlélőhöz képest rendkívül csekély; (2) áldozataik között származási alapon nem válogattak; (3) túlnyomó többségüket 1946-tól több hullámban elbocsátották és a „népi káderek” beáramlásával arányuk az ÁVH-ban jelentősen csökkent; (4) 1950-től „zsidó kispolgári káder” címszó alatt ők is üldözötté váltak. Ezek után azt írni rólunk, hogy mi „nem is vagyunk kíváncsiak” arra hogy az érintettek milyen származásúnak tartották magukat, hamisítás.

¹ Nagy-Csere Áron: A múltfeltárók esete a posztmodernnel. Tabajdi Gábor és Ungváry Krisztián könyvéről. *Betekintő*, 2008/2. www.betekinto.hu/Default.aspx?cikkId=88